

Prof. E. Iluside
hinda miisus.

21.09.40.

4. Kelderi.

E.
KARTU ÜHENDOLLA
BIOSUVEADUSKONS

189

[Handwritten signature]

23.09.40

[Handwritten signature]

SÜÜKÜSIMUS ABIELU LAHUTAMISEL

[Red handwritten mark] 2655

Oskar Karepa

Mtr.nr. 13637

[Handwritten note] 20. X 40. jän.

S i s u:

lk.

I Suu tunnustest üldiselt

Suu üldmõiste	3
Suu abstraktsed (juriidilised)määritlused	4
Tsiviilse süü mõiste	4
Kriminaalse süü mõiste	5

II Abielu lahutamise põhjuste ajalooline ülevaade

Abielu lahutamine enne kristluse ajajärku	11
Abielu lahutamine kirikuõiguses	11
Vene õiguses	14
XIX sajandil	17
Abielu lahutamine kiriku ja riigi lahus- oleku tingimustes	19

III Süüküsimus abielu lahutamisel kehtiva õiguse järgi ja kohtupraktises

Kiriku riigist eraldamise mõju	28
Abielu lahutamise põhjuste liigitus ja loetelu	28
Abielulahutuse süüdomistavad põhjused	34
Abieluseaduse § 21	34
Abieluseaduse § 22	38
Abieluseaduse § 25 p. 1	42
Abieluseaduse § 27	44
Abieluseaduse § 28	48
Abieluseaduse § 29	51

IV Süülise abielulahutuse tagajärjed

Laste-õiguslikud tagajärjed	57
Isikuõiguslikud tagajärjed	60
Varaõiguslikud tagajärjed	62

Osundatud teosed	63
----------------------------	----

S ü ü k ü s i m u s a b i e l u l a h u t a m i s e l .

I Süü tunnustest üldiselt.

Süü üldmõiste. Süüks selle sõna kõige laiemas mõttes on loetud kogu ajaloo kestel isiku igasugust ülalpidamist, mis on vastolus maksvate seadustega, kommetega või ka lihtsalt tavaliste tingimustega ühiskonna elus, olgu perekonnas, sugukonnas, riigis. Veel enam, isegi naise sigimatus on suguharulisest ühiselust säilinud vaadete mõjul naisele süüks arvatud, esivanemate patu tagajärg. Sigimatuse süü otsekui oleks naise poolt esivanematelt päritud ühes verega ja selle tõttu loetud vastuvaidlematuks abielu lahutamise põhjuseks. Ürgrahvaste juures mees oli mitte ainult õigustatud, vaid isegi kohustatud end lahutama sigimatust naisest ja abielluma teisega. Seda on kasulik tähele panna süüküsimuse tähenduse ja sisu selguse mõttes. Näiteks Herodootes nimetab ühes oma teoses kahte Sparta kuningat,

kes pidid lahkuma oma naistest viimaste sigimatuse tõttu.¹⁾ Juutide juures abielu lahutamine toimus lahutuskirjade näol, peamiselt mehe algatusel ja enamasti naise sigimatuse põhjusel.

Suu abstraktsed (juriidilised) määratlused tulevad käsitlemisele loogiliste eeldustena ühe või teise konkreetse süü kindlakstegemisel abielu lahutamise põhjuse koosseisus või vaieluses abielu lahutamise üle. Olenevalt abielu lahutamise põhjustest süü võib olla kas ainult tsiviilne või kriminaalne.

Ühist on tsiviilisel ja kriminaalsel süül niipalju, et kumbki moodustub normi rikkumisest. Kriminaalse süü mõiste omab aga täiendava tunnuse: siin pannakse süüks niisugune normi rikkumine, mis on keelatud karistuse ähvardusel.

Tsiviilse süü mõiste selgub BES-e laialipaisatud mitmesugustest paragrahvidest: nõudmistest ja kohustus-

---

1) A. Goihbarg, Znatšeniye polovogo bezilija v graždanskom prav. Priloženiye k sotš. d-ra L. Jakobzona. Petrograd, 1915.

test, mis järgnevad keelatud toimingutele (§ 3284 jj.); seaduslikkudest kahjudest ja tasumistest (§ 5738 jj.) ja muud. Siit näeme, et süüks loetakse igasugune seaduse rikkumine (objektiivses mõttes), see on - igasugune tahtlik keelatud tegevus või tegevusetus. Kui tegevus või tegevusetus toimus ettekavatsetult (pahatahtlikult), siis niisugune süü aste moodustab mõiste "dolus". Kui aga ettevaatamatuse või hooletuse tõttu, siis - "culpa". Viimane omakorda jaguneb raskeks või kergeks ettevaatamatuseks.

Raske ettevaatamatus on siis, kui isik tegutseb ülimal määral kergemeelselt ja ettevaatamatult, hoolitseb temale usaldatud asjade eest vähem kui oma isiklikkudest, lubab sündida ilmselt ohtlikke tegusid. Vastutuse mõttes raske ettevaatamatus võrdub tahtliku süüga.

Kerge ettevaatamatus on heaperemeheliku hoolitsemise ja hoolekandmise puudumine.

Kriminaalse süü mõiste leidub Kriminaalseadustiku Üldosas (§§ 39-52) ja selle kommentaarides.

See või teine isiku tegu, et teda karistatavaks

lugeda, peab sisaldama eneses tarvilised tingimused: sisemised, s.o. arusaamise tehtavast teost ja selle järelduste ettenägemise sisemise psüühilise võimalusega hoiduda keelu rikkumisest - ning välimised, millede kogu moodustab teo kuritegelikkuse tema ilmsikstulekul.

Harilikult arvatakse, et välimisele isiku ülalpidamisele vastab normaalne psüühiline seisukord: isik saab aru, mida toimib, näeb ette järeldused ja temal on sisemised jõud hoiduda seaduse keelu rikkumisest, kuid siiski rikub keeldu, olles juhitud kuritegelikkuse kavatsusest.

Kriminaalseaduse põhjal ei arvata süüks süütegu, mille saatis korda isik, kes kordasaatmise ajal oma teo iseloomust ja tähendusest ei võinud saada aru või juhtida oma tegevust, olgu vaimutegevuse haigusliku rikke, meelemõistuseta oleku või keha veast või haigusest ole-neva mõistusliku arenematuse tagajärjel.²⁾

Üksikasjalisemalt on selgitatud kriminaalse süü

---

2) KrS § 39.

mõiste ja süüksarvamise tingimused 1903.a. Vene Uue Krim. Sead. koostajate poolt.³⁾ Nimetatud seadus on retsipeeritud ka Eesti 1929.a. Kriminaalseadusse.

Süüksarvamise sisemiste tingimuste sisu järgi tehakse vahet tahtliku süüdluse ja ettevaatamatu süüdluse vahel, mille juures vastavalt ka süütegu nimetatakse tahtlikuks või ettevaatamatuks.

Süütegu loetakse tahtlikuks mitte ainult siis, kui süüdlane soovis selle kordasaatmist, vaid ka siis, kui süüdlane teadvalt sündida laskis tagajärje, millest tingitud selle teo kuritegelikkus.

Süütegu loetakse ettevaatamatuks mitte ainult siis, kui süüdlane seda ette ei näinud, ehk seda küll võis ja pidi ette nägema, vaid ka siis, kui ta küll ette nägi tagajärje, millest tingitud selle teo kuritegelikkus, kuid kergemeelselt eeldas hoida ära seda tagajärge.⁴⁾

Tahte mõiste, tema momendid ja liigid ning ettevaa-

---

3). N. Tagantsev, Ugolovnoe uloženie 22 marta 1903.g., Riga 1922, lk. 125-139.

4) KrS § 48.

tamatu süüdlus ja selle liigid on selgitatud 1903.a. Vene Uue Krim. Sead. koostajate poolt.⁵⁾

Yastavali laarale - süüksõnusest abielu lahutamise - osutus mõeldamatuks alguses tutvuneda abielu-
lisa ühenduse ja tema lahutamise põhjustega raskete
mitmesuguste arengisastmetel. See on vältimatu, et
süüdi mõista abielu lahutamise põhjusti kaevajate aja
evadusandluse, kus mõisid, pärast kiriku eraldamist
riigist, on vabanenud kiriku mõju all. Kui ajalooliselt
vaadates abielu ühenduse põhjusti minevikus, siis sel-
gub, et need ja needamad abielu lahutamise põhjused
süüdi erinevatel aja järkudel erinevalt mõistatavad

Maale kog saab abielule üldisemad ülesanded kui
ainult abikaasade vormilise ühenduse stabiilsuse. Praeg-
sele loome ainult igapäev mõjul abielu abikaasade
tähtsuse asjata. Täpsemalt aga, mid imalikuna kui
süüdi ei võlke, abielu seaduse tähenduse üle arusa-
misesse lõpuks pöördub tagasi ennekristlikul ajastul
rõhkevad vaadete juurde algeliste suguharühenduse

5) Tagantsev, op. cit., lk. 166-176.

II Abielu lahutamise põhjuste ajalooline ülevaade.

Vastavalt teemale - süüküsimusest abielu lahutamisel - osutub möödapääsematuks alguses tutvuneda abielulise ühenduse ja tema lahutamise põhjustega rahvaste mitmesugustel arenemisastmetel. See on vältimatu, et õieti mõista abielu lahutamise põhjusi käesoleva aja seadusandluses, kus abielu, pärast kiriku eraldamist riigist, on vabanenud kiriku mõju alt. Kui ajalooliselt valgustada abielu ühenduse põhjusi minevikus, siis selgub, et ühed ja needsamad abielu lahutamise põhjused olid erinevatel ajajärkudel erinevalt mõistetavad.

Meie aeg seab abielule üldisemaid ülesandeid kui ainult abikaasade vormilise ühenduse stabiilsuse. Praegu meie loeme ainult inertsit mõjul abielu abikaasade isiklikuks asjaks. Tõepoolest aga, nii imelikuna kui see ka ei näiks, abielu seemise tähenduse üle arusaamisega inimsugu pöördub tagasi enne kristlikul ajastul valitsenud vaadete juurde algelistes suguharuühendustes. Abielu ei olnud seal ainult isiklikuks asjaks -

sündimus suurendas suguvõsa tugevust, ühendas neid suguharudeks. Sündimust loeti abielu peaülesandeks; sigimatus loeti jumalate viha väljenduseks, perekonna häbiks, terve sugukonna õnnetuseks.

Praegu, kiriku eraldamisega riigist ja abielu eraldamisega kiriku kompetentsist, meenutame suure mõtte-targa Plato mõtteid abielulise ühenduse üle:

"Abielu korraldavad seadused omavad esmajärgulise riikliku tähtsuse ja on ideaalse poliitilise ühiskonna õige organiseerimise esimeseks tingimuseks. Riik koosneb inimestest - inimesed sünnivad; järelkult abielu tingimused on - abikaasade ühendus, mis annab riiklikule ühiselule uusi liikmeid. Abielu, mille eesmärk on laste sünnitamine, osutub õigeks, sest iga abieluline kooselu sisaldab endas potentsiaalselt riikliku organismi tulevase liikmeid. Riikliku organismi tervis järelkult oleneb nende üksikisikute tervisest, kellest ta koosneb, ja terved nii moraalselt kui füüsiliselt võivad olla ainult tervete vanemate lapsed."⁶⁾

---

6) Plato, De legibus, IV, 720, E. sq., Kliiniase ja Ateenlase kõnelusest.

Abielu lahutamine enne kristluse ajajärku ei olnud piiratud. Vana-Kreeka seaduse järgi oli mehel õigus oma naist enese juurest ära saata mingisuguseid põhjusi nimetamata ja mingisuguseid vormaalsusi toimetamata. Hiljem naise ärasaatmine (repudium) toimus ka mõningail põhjusil, näiteks sigimatus. Vana-Attikas toimus väga sagedasti abielu lahutamine poolte kokkuleppel. Kuidas toimus abielu lahutamine juutide juures, oli öeldud juba eespool. Vanade germaanlaste juures abielu lahutati nii mehe soovil kui ka mõlema abikaasa vastastikusel kokkuleppel. Ka rooma õiguse järgi enne ristiusu vastuvõtmist ja ka hulk aega pärast, abielu lahutamine toimus nii poolte kokkuleppel (divortium) kui ka ühe poole nõudel - äratõukamisega (repudium).

Abielu lahutamine kirikuõiguses. Kristus, tasandades teed humanismile, toob ka abielu hindamise idealistlikke vaateid. Nimelt - abielule vaadatakse kui lahutamatu ühendusele, mis rajatud kristlikele vastastikuse armastuse ja austuse tundmustele, abikaasade üksteise sallimisele ja andestamisele kuni surmani. Kristu-

se kõne variseridega, millest tekkis abielu mittelahutamisele alus, oli kiriku poolt vastu võetud kogu tema tähttähelises kategoorilisuses.

Niisuguse klerikaalse vaate mõjul abielule kui lahutamatu ühendusele, milline vaade on väliselt idealistlik kuid oma olu poolest õieti halastamatu - abielu lahutamise põhjused kanoonilises õiguses piirduvad ainult raskemate abielulise ühenduse rikkumise juhtumitega. Kehalistest põhjustest ja sigimatusest, kui abielu lahutamise põhjusest, kanooniline õigus üldse vaikib.

Kuid kanoonilised ja üldse kiriklikud vaated abielu lahutamatusse tungisid ühiskonda ilmalikkude seadusandluste näol väga aeglaselt ja omandati nende seadusandluste poolt alles keisrite - "ikonobortsah" - ajal, s.o. VIII - IX aastasajal.⁷⁾ Kirikliku vaate omandamise ajalugu tunnistab sellest, et ilmalik seadusandlus, peegeldades rahva õigustunnet, seisis abielu

---

7) L. Bertenson, Fizitšeskije povodõ k prekraštšeni ju bratšnago sojuza. Petrograd, 1917, lk. 4.

lahutamise põhjuste küsimuses ilmses opositsioonis klerikalismile, mis võitles abielu lahutamatus eest.

Bütsantsi kirikus kuni IX sajandi lõpuni abielu lahutamine oli lubatud ainult abielurikkumise süü tõttu. Justinianuse novellidest nähtub, et abielu lahutamist lubati ka sugulise kooselu võimetusel - katseajaga 2 kuni 3 aastat. Justinianuse koodeks lubas abielu lahutamist ka sel juhul, kui naine kannatas hullumeelsuse all, märkides üldse kuni 30 abielu lahutamise põhjust. Muuseas naine võis karistamatult mehest lahutada, kui mees ta elu kallale oli kippunud, näiteks mürgiga või pistodaga, või peksis teda piitsaga. Samuti oli abielu lahutamine lubatud, kui kannatanuks oli mees.⁸⁾ Ka abielu lahutamine vastastikusel kokkuleppel oli lubatud.

Rooma-Katoliku kirik abielu lahutamatus põhjal suhtus sallimatult rooma õiguse repudium'ile. See oli ühepoolne eemaletõukamine, kusjuures kannataja pool

---

8) I. Sokolov, O povodah k rasvodu v Vizantii s polovinõ IX do polovinõ XV veka. SPB, 1911, lk.28. Bertenson, op. cit., lk. 4-6.

sai rahatasu, süüdlane pool avaliku karistuse osaliseks. Abielurikkumise korral võtab Rooma kiriku võim tarvitusele abielu lahutamise asemel otseses mõttes kestva eemaldamise lauast ja asemest (- quo ad thorum et mensam).

Abielu lahutamist võimaldati Lutheri kiriku õpetuse järgi järgmistel põhjustel: a) abielurikkumine; b) abikaasa raske süü minevikus, mis teisele kooselu väljakannatamatuks teeb; c) ühe abielupoole poolt teise abikaasa kuritahtlik mahajätmine. Süü mahajätmises eeldab, et desertöör on peidus kohtule kättesaamatus kohas ja et ta kangekaelselt viibib eemal mahajäetud abikaasast. Mahajäetu poolt abielulise truuduse murdmine ei võta talt ära õigust abielu lahutamise palve esitamiseks.⁹⁾

Vene õiguses abielu ajalugu ja tema lahutamise põhjused omavad uhiseid jooni Lääne-Euroopaga, kuigi ristiusk viidi Venesse hiljem, vürst Vladimiri ajal,

---

9) H. Dernburg, Pandekten. Bd. III: Familien - und Erbrecht. Berlin, 1897, lk. 18-19.

aastal 988. Enne praktiseeriti siin samuti rohkesti naise ärasaatmist mehe äranägemisel. Abielu lahutamata kirikliku positsiooni mõjul muutus see komme aeglaselt. Mehele määrati omavolilise naise ärasaatmisest 12 griivenit trahvi piiskopi heaks, aga käskusealjuures endist viisi naisega abielu jätkata - ei ole kuskilt leida.¹⁰⁾

Kreeka-Katoliku kiriku ja Bütsantsi õiguse klerikaalsed alused kanti Venesse nende ülevõtmisel nimetatud "Korntšija Kniigi"desse (Rooli raamatuisse). Muuseas leidsid Venes sel teel käsitlemist "Eklooga", mis koostatud Justinianuse seadusandluse järgi, samuti ka "Prohiron" - Vassili Makedoonlase poolt välja antud käsiraamat.

Eklooga lubab abielu lahutamist ainult järgmistel põhjustel: 1) abielutruuduse murdmine naise poolt; 2) mehe võimetus abieluliseks kooseluks 3-aastase katse-

---

10) V. Sergejevitš, Lektsii i izsledovanija po drevnei istorii russkago prava. SPB, 1903, lk. 497.

aja jooksul; 3) kui abikaasad püüavad üksteise elu kallale tungida; 4) mehe pidalitõve puhul.

Prohiron täiendab Ekloogas esinevaid abielu lahutamise põhjusi kümne uue põhjusega, nende seas abikaasa teadmata äraolek viie aasta jooksul (Korntšija Kniigi peatükk 48).

Prohiron oli järelilikult vähem seotud abielu lahutamise põhimõttega. Rahva elu aga ei tunnustanud üldse seda põhimõtet. Kõik kokku ilmselt segas abielu lahutamise põhimõtte maksvusele pääsemist tegelikus elus. Vürstide praktikast nähtub, et abielu lahutamine oli võimaldatud ka niisugustel põhjustel, mis olid hoopis tundmata "Korntšija Kniigi"dele. Näiteks Moskva suurvürst Semjon Ivanovitš lahutus oma naisest sellepärast, et viimane oli tema arvates nõiutud (isportšena) ja tundus surnuna, kui temaga lamas.

Abielu lahutamised kuulusid vaimulikkude kohtute alla. Tegelikus elus aga mehed ise lahutasid naisest neid ära saates. Piiskop asus kohut mõistma juba teostunud lahutuse tagajärgede üle. Solvunud naise kaebun-

sel trahvis piiskop süüdlast ja määras viimasele ka avaliku karistuse. Juba purunenud abielusid piiskopikohus siiski ei restaureerinud.

Abielu lahutamise korraldamine ilmaliku võimu poolt algas Venes Peeter Suure ajal. Abielulise kooselu võimetust laiendati ka mehe kohta. Peeter Suure ajal tekkis ka uus põhjus abielu lahutamiseks - asumisele saatmine kordasaadetud kuriteo pärast.

XIX sajandil ilmneb tendents abielu lahutamise põhjuste arvu vähendamiseks. Juba aastal 1850 määritleti lõplikult abielu lahutamise põhjused, mis ka järgnevasse XX sajandi seaduskogude väljaannetesse retsipeeriti. Tsiviilseadustiku § 45 järgi õigeusliste abielu lahutub ainult vaimuliku kohtu poolt ühe poole palvel ja ainult järgmistel põhjustel: 1) ühe abikaasa poolt tõendatud abielurikkumise tõttu, või tema võimetusel abieluliseks kooseluks; 2) juhul kui ühele abikaasadest oli mõistetud karistus, mis ühendatud kõigi õiguste äravõtmisega või saatmisel Sibirisse asumisele, kõigi eriliste õiguste ja eesõiguste

kaotamisega; 3) uhe abikaasa teadmata äraoleku tõttu. Sama seaduse § 46 alusel omavoliline abielulahutus ilma kohtuta, vastastikusel kokkuleppel, ei olnud mingil juhul lubatud. Vaimulikkudele ja kirikulugejatele oli keelatud ametikaotuse ja kohtu ähvardusel kirjutada ükskõik kellele või millisel kujul abielulahutuse kirjasid.

Seaduslike abielulahutuse põhjuste ilmne puudulikkus meeste peksu all kannatavate naiste saatuse kergendamiseks kutsus ellu Venes 12. märtsi 1914. a. seaduse abikaasade lahuselamise kohta. Selle järgi lubati abikaasadele lahus elada ilma abielu lahutamata, samal viisil nagu see on Inglismaal, Hollandis, Portugalis, Belgias, Prantsusmaal, Saksamaal, Austrias ja mujal riikides, kus vormiline abielulahutus on raskendatud. Lahuselamise põhjuseks loeti peale abikaasa või laste toore kohtlemise ka rasked solvamised, julm ülalpidamine, raske vaimline või külgehakkav ja vastik haigus, mis on hädaohtlik perekonnaliikmete tervisele ja elule. Peale selle veel naise enese haigus, mille juures abi-

eluline kooselamine osutub hädaohtlikuks nii tema elule kui tervisele.

Abielu lahutamine kiriku ja riigi lahusoleku tingimustes läheb täielikult üle riigi kätte. On loomulik, et see periood avaldab oma mõju abielu lahutamise põhjuste küsimuses, kuna abielu lahutamist vaadeldakse riigi poolt kui ühiskonna huvideks kõlbmatuks muutunud rakukese amputeerimist.

Kas niisuguse ühiskonna huvideks kõlbmatuks muutunud rakukese amputeerimine võib sündida rakukese enese äranägemisel või on selles asjas igal juhtumil sõna tervikul, s. o. riigil, jättes vaid algatuse - palve või hagi kujul - amputeerimisest otseselt huvitatud rakukesele - abielupoolele. Niisugune küsimus on tekitanud kõigis kultuurriikides väga palju vaielusi ja sõnavõtte, muuseas ka Eesti Tsiviilseadustiku projekti koostamise komisjonis. Nimetatud projekti sisust, milline pidi asendama meil senikehtiva ja äärmiselt partikulaarse Balti Eraõiguse, antakse kujukas ülevaade 24. aprillil 1930. aastal Tartus IX Õigusteadlaste

Päeval peetud referaadis "Tsiviilseadustiku eelkava alusmõtteist":¹¹⁾

"Tsiviilseadustiku looming seati reaalsele alusele Vabariigi Valitsuse ettekirjutusega: sellekohasel komisjonil silmas pidada praegu maksvat seadust, s. o. eeskätt BES-t. Nii pidi komisjon enne kui järgi vaadata, mis õiguseilmas paremat leidub, tähendatud ettekirjutuse survele meil maksva õiguse suhtes seisukoha võtma. Kuid see ettekirjutus ei tähendanud, et komisjon ei peaks maksvat õiguskorda muutma, küll aga seda kriitiliselt hindama, välja noppides seda, mis elujõuline ja praegusaja õigustundega ning tegeliku eluga kooskõlas."

Perekonnaõiguse loomisel põrkas komisjon kokku rea raskustega. BES-s on teostatud germaani seisukoht - mundium - mehe ülemvõim naise üle, millise seisukorra allesjätmine pole otstarbekohane.

Kirikliku autoriteedi kõrvaldamise ja mehe mundiumi

---

11) IX Õigusteadlaste Päeva protokollid. Juriidilise ajakirja "Õiguse" erilisa, Tartu, 1930.

kõrvaleheitmise tõttu tekkis raskusi lähtekoha määramisel perekonnaõiguse kujundamiseks. Loodusteadlaste seisukohalt on mees aktiivne ja naine passiivne pool abielus, millele teadlased aga juurde lisavad, et uue inimese tekkimiseks ja edasiarendamiseks abielus pole tähtis mitte ainult mehe aktiivne rakk, vaid selles küsimuses on suured ülesanded täita ka naise passiivsel rakul. Esialgusel vaatlusel näib, et abielu on leping kahe sugupoole vahel, mille lähemal silmitsemisel seda aga siiski lihtsaks lepinguks pidada ei saa.

Abielu ja perekond on sotsiaalsed väärtused. Sellepärast on arusaadav, et riik on abielu sõlmimisest, kestusest ja lahutamisest otseselt huvitatud ning norme, mis kõike seda lähemalt määravad, tuleb käsitleda kui ~~pre~~ ^{re} ~~sept~~ ^{sept}tiivseid norme. Kõige selle pärast ei toimu abielusõlmimise toimetus mitte üksi poolte vahel, vaid peab toimuma ühiskonna - riigi esindaja - perekonnaseisumetniku ees. Kihlus on küll eelleping poolte vahel, kuid see ei sunni veel kedagi abielluma ega eellepingut täitma. Abielu toimub küll vabataht-

likul kokkuleppel, kuid riigi ja ühiskonna seisukohalt ei või lubada sellest igal korral vabatahtlikult lahkuda. Abielu lahutamise küsimuses oli luterlastel suured vabadused, mida Eesti Abieluseadus veelgi laiendas. Ka komisjon lisas oma poolt abielu lahutamiseks uusi norme juurde. Seaduse kolmandal lugemisel tekkis komisjonis aga opositsioon abielu lahutamise põhjuste suure vabaduse vastu. Kui abielu on respektiivselt sõlmitud, siis ei või perekonnaseisuametnik olla ainult lihtsaks registreerijaks ega või vaadata abielulahutusele kui kitsenduseta protseduurile. Tüliõunaks abielu lahutamise põhjuste juures oli poolte vaba tahe abielu lahutamiseks. Kui perekond on oma loomult tähtis ühiskondlik rakuke, mille olemasolust riik huvitatud, siis on viimasel täieline õigus abielu lahutamise põhjusti teada saada. Ei oleks mitte järjekindel, kui riik, registreerides abielu oma esindaja kaudu, selle kestuse poolte heaksarvamise otsustada jätaks. Sel korral omaks abielu täieliselt tingitud toimingut ise-loomu, võimaldatakse varjatud kujul tähtajalist abi-

elu. Kõige selle tagajärjel kaotaks aga abielu ühiskonnale ja riigile nii väga tähtsa abielufunktsiooni järelsoo kasvatamise.

Kui abielu lahutamise tarve teatavatel kordadel tekib, siis alustel, mida riigi esindajad kontrollida võiksid ning mida kohus omalt poolt riigi esindajana kinnitaks. Ka tegi komisjon võimalikuks lahuselamise instituudi, et võimaldada pooltele lahusolekul järgi mõelda ja leppe korral (amor restituti) uuesti kooselu jätkata.

Komisjoni üldiste arutlustega abielu riiklik-sotsiaalse iseloomu üle peab nõustuma, mitte aga järeldusega, et abielulahutus vabal kokkuleppel seadusest kõrvaldatakse.

On arusaadav, et riiklik-sotsiaalseid huvisid abielus teenib abikaasade intiimse ühinemise stabiilsus aga mitte vormiline abielusolemine. Abikaasade ühinemise stabiilsuse põhimõttega peaksid ka kooskõlastatud olema lahutamise põhjused ja süü tähtsus abielu lahutamisel.

Abielu intiimne külg ei luba ametniku vahele segamist. Kui mõlemad abikaasad on vankumatult veendumusele jõudnud, et nende abielu on osutunud eksituseks või et neil on kadunud kõik suguliseks kooseluks vajalikud impulsid ja emotsioonid, siis mida varem niisugune abielu likvideeritakse, seda parem abikaasade era- kui ka sotsiaal-riiklike huvide seisukohalt. Mispärast see nii on, selle kohta oleks võinud komisjoni ees anda veenvaid seletusi teadusliku meditsiini esindajad.

Klerikaalne alus - abielu lahutamatus tema pühaduse tõttu - ei ole kooselule püsivust loonud. Raske on aru saada, kuidas võib abielulahutamatus iseenesest viia abielu püsivuse juurde riigi huvides. Abikaasade vastastikune kokkulepe oma abielu likvideerimiseks tõendab juba iseenesest intiimse abielulise kooselu kokkuvarisemist. Niisugune abielu aga ei oma mingit sotsiaalset väärtust ei riigi ega ühiskonna seisukohalt. Komisjoni järelduses väljendus abielu lahutamatus aluse idealiseerimine, mida kasutas klerikalism.

Enne kiriku eraldamist riigist määrasid süü sisu ja tähtsuse abielu lahutamisel loomulikult muutlikud vaated abielu iseloomule. Niihästi enne kristliku aja tingimustes kui ka klerikaalse vaate omandamise aja jooksul süüküsimus tekib tegelikkuses juba asetleidnud lahutuse puhul. Abikaasa pidi tõendama ärasaatmise (repudium) põhjenduse, muidu võidi tunnistada teda ennast süüdi ja teha vastutavaks lahutamises. Sel ajal rooma õigus, mida retsipeeris kogu Euroopa kultuurpiirkond, mõistab süüdlasele rahatrahvi kannatanu kasuks, millisel on ühtlasi nii karistuse kui kahjutasu iseloom. Naine süüdlase poolena kaotas mehele oma kaasavara või selle puudumisel veerandi oma varandusest, kuid mitte üle 100 naela kullas.¹²⁾

Vana-Vene õiguses, nagu mainitud, süüdlaselt mehelt nõuti sisse 12 griivenit, mis läks piiskopi kasuks, kes süüdlasele määras ühtlasi ka avaliku karistuse. Siin nähtavasti seisis mehe süü juba naise

---

12) B. Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. III. Frankfurt a. M., 1906, lk. 54-55.

ärasaatmises klerikaalsete vaadete kohaselt, mis oli Kormtšija Kniigi'desse sisse kantud peamiselt bütsantsi õigusest ja kreeka vaimulike kirjanike teoseist.

Ühes klerikaalse vaate omandamisega abielu pühadusest saab lahutamatus roomlastel ja germaanlastel keiserlikul ajal ühtlasi ka moraali käsuks, abielurikkumine (adulterium) aga karistatavaks süüteks. Süü abielurikkumises loob solvatud abikaasale nõudeõiguse kestva eemaldamise näol lauast ja asemest ilma abielu lahutamata.¹³⁾

Prantsuse õigus karistas naist iga abielurikkumise eest, meest aga ainult abielurikkumise eest, mis toimus abikaasade ühises korteris. Germaani, Ungari, Norra õigused karistasid ühteviisi nii naist kui ka meest pärast abielu lahutamist. Inglise õiguses abielurikkumine on karistamatu.

Keiserlikul Venemaal vana Nuhtluse Seaduse järgi

---

13) H. Dernburg, Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens. Bd. IV. Halle a. S., 1903, lk. 74-75.

aastast 1845 karistati abielurikkujat kinnipidamisega kloostris või türmis kuni 8 kuuni, ühes kirikliku patukahetsuse juurdelisamisega kristlastele.¹⁴⁾

Kiriku eraldamisel riigist langeb harilikult ära süü kriminaalne iseloom, süü muutub siin ainult süüdlase tsiviilvastutuse aluseks.

---

14) Vana Nuhtluse Seadus § 1585.

III Suüküsimus abielu lahutamisel kehtiva õiguse
otseselt välj järgi ja kohtupraksises.

Kiriku riigist eraldamise mõju. Ühes kiriku
eraldamisega riigist ei moodusta abielu Eestis enam
usulist instituuti ega ole seotud kiriklike reeglite
ja seisukohtadega. Juriidiliselt sai siin abielu täie-
likult vabastatud kiriku igasuguse mõju alt.

Ainult vormiline abielu püsivus ei või huvitada
riiki nii nagu ta huvitas kirikut, mispärast kiriku
eraldamisega riigist seltsis ka meil uute abielu lahu-
tamise põhjuste ilmumine seadusandluses. Ka pidi muutu-
ma seadusandluses abielu lahutamise süü sisu.

Nuudse süü üldsisuks lahutamise protsessis ei ole
enam mitte raskemad eksimused kirikukäskude vastu,
vaid niisuguste hingeliste tingimuste esinemised koos-
elus, et abielu jõusse jätmine kaotab igasuguse mõtte
nii abikaasade era- kui ka sotsiaal-riiklikes huvides.

Abielu lahutamise põhjuste liigitus ja loetelu.

Suüküsimus abielu lahutamisel võib olla mitmesuguse

tähendusega. Süü sisu võib siin esineda seaduses otseselt väljendatud lahutamise põhjuste faktilise tõestamisega kohtu ees, kuid süüküsimus võib üles ker- kida ka alles kostja vastuvaielustes, milledega ta põhjendab oma käitumist vastaspoole - hageja - süüga.

Kehtiv Abieluseadus, mis ühes Abieluasjade Kohtu- pidamise Korraga pandi maksma 1. maist 1923. aastast, sisaldab endas peatüki, mis on pühendatud abielu lahu- tamisele. Peatükk koosneb kahest osast - lahutamise põhjused ja lahutamise tagajärjed.

Vaadeldes üksikasjalisemalt lahutamise põhjusi, selgub et osa nendest võimaldavad lahutamise igal ju- hul, osa aga mitte. Seega võime lahutamise põhjusi liigitada absoluutseteks ja relatiivseteks.

Absoluutsed põhjused tähendavad niisugust rasket eksimist abielu põhimõtete vastu, et sellistel juhtu- mitel abieluline kooselu enam edasi kesta ei või ja abielu tuleb lõpetada ilma üksikasjalisema kaalumiseta. Relatiivsete põhjuste puhul oleneb seevastu abielu lahutamine alati sellest, kuidas kohus antud üksik-

juhtumil neid eventuaalselt mitmuses esinevaid põhjusi kaalub. Üldiselt on lahutusotsus konstitutiivne akt, kuna selle otsuse tegemiseni on abielu veel igast seisukohast kehtiv, seisund muutub alles hiljemini, otsuse jõustumisega.¹⁵⁾

Vaadeldes lahutamise põhjusi kehtiva seaduse järgi tema paragrahvilises järjekorras, näeme et esimesena on käsitletud abielurikkumine.

Abielurikkumine, kui üks raskemaid abielu põhimõtte - vastastikuse truuduse - murdmine, on absoluutne lahutamise põhjus ja sellega kaasub alati ka süüküsimus.

Kuritahtlik mahajätmine, mis samuti, olles abielulise algmõiste - kooselamise - murdmine, on absoluutne lahutamise põhjus, millele kaasub süüküsimus.

Kokkuleppimatust võime seletada kui veendumusele jõudmist, et abikaasade vahel ei ole enam olemas tarvi-

---

15) F. Ronay, Ungari abieluseose õigus, abikaasade isiklikud vahekorrad ja lasteõigus. Juriidiline ajakiri "Õigus" 1938.a. nr. 7, Tartu, 1938, lk.301.

list kooskõla, külgetõmmet, kiindumust üksteisesse, mis aga on iga abielu aluseks ja mis kooselamist mitte ainult ei võimalda, vaid seda just tingib. Niisugusele veendumusele jõudmine võib olla mitmeti põhjustatud, kuid see peab sündima vabatahtlikult ja eeldab, et mõlemad abikaasad niisugusele arusaamisele on jõudnud. Selle põhjuse juures ei kerki üles süüküsimus ja see on relatiivseks lahutamise põhjuseks - kohus igal üksikjuhtumil kaalub, kuivõrd süvenenud on abikaasade kokkuleppimatus ja teeb sellest järelduse, kas abielu vajab lahutamist või mitte.

Samasisuline on ka järgnev põhjus, mis võimaldab abielu lahutada, kui abikaasad nendest endist mitteolenevaid põhjusil on sunnitud lahus elama kolme aasta kestel. Ka see põhjus pole absoluutne ega saa siin üles kerkida süüküsimus.

Edasi järgneb paragrahv, mis koosneb kahest osast - sigitamise takistamisest ja täielikust sugu- või sigitusvõimetusest. Esimene põhjus on absoluutne ja süüline, olles vastolus abielu põhimõttega - järeltuleva

soo soetamise ja kasvatamisega; teine põhjus on relatiivne ja süüküsimus ei kerki üldse üles.

Vaimuhaigus ja langetõbi lahutamise põhjustena on käsitletud järgneva paragrahvi esimeses lõikes, külgehakkav suguhaigus, pidalitõbi või mõni muu äärmiselt vastik tõbi - sama paragrahvi teises lõikes. Need põhjused on relatiivsed, olenedes kohtu äranägemisest, kuivõrd hädaohtlikud nad on abielulisele kooselule. Ka ei kerki siin üles süüküsimus, välja arvatud juhtum, kus üks abikaasadest saab tõestada, et teine abikaasa on jäänud suguhaigeks abielurikkumisest. Kuid ka sellisel juhul ei tule kõnealla süüküsimus käesolevas paragrahvis ettenähtud põhjusel, vaid ta muudab ainult hagi aluse, lükates nõudeõiguse käesolevalt paragrahvil abielurikkumist käsitlevale paragrahvile.

Liigjoomine, pillamine, kiimalus ja kõlvatu elu on relatiivseiks abielu lahutamise põhjusiks, milledega kaasub süüküsimus.

Edasi on käsitletud viis lahutamise põhjust ühes paragrahvis, mis kõik, olles vastolus abielulise koos-

elamise algmõttega, on absoluutsed ja süülised. Need põhjused on: kavatsus elu võtta või tervist rikkuda; julm ümberkäimine; tahtlik perekonna ülalpidamise ja tema eest hoolitsemise kohustuste hooletusse jätmine; au teotamine ja kavatsus vabadust võtta.

Ühe abikaasa karistamine pikemaajalise vangistusega või veel raskema karistusega - milline põhjus võib purustada kõik eeldused korralikuks ja rahulikuks perekonnavaluks, mõjudes kompromiteerivalt teisele abikaasale - on absoluutne ja süüline abielu lahutamise põhjus.

Viimase põhjusena kehtivas Abieluseaduses on käsitletud abielu lahutamist vastastikusel kokkuleppel, mis kohtu seisukohalt on absoluutne põhjus, senikaua kui abikaasad ise on vankumatult oma soovi juurde püüsinud. Süüküsimus siin loomulikult üldse üles ei kerki.

Üksikasjaline ja otstarbekohane klassifikatsioon süüküsimuse esinemisest abielu lahutamisel on lahendatud Tsiviilseadustiku eelnõus. Kui abielu lahutatakse

mõnel nendest põhjustest, mis on märgitud täpselt loetletud paragrahvides, siis tuleb kohtuotsuses väljendada, et kostja on lahutuses süüdi.¹⁶⁾

Abielulahutuse süüdomistavad põhjused. Abieluseaduse § 21 ütleb: "Kui üks abikaasadest on abielu rikunud, siis on teisel abikaasal õigus abielu lahutamist nõuda.

See õigus kustub kuue kuu jooksul, arvates sellest ajast, mil nõudjale abielurikkumine teatavaks sai, igatahes aga viie aasta jooksul, arvates abielurikkumise ajast.

Abikaasal ei ole õigust lahutamist nõuda, kui see abielurikkumine sündis tema nõusolekul või kui ta rikkujale andestas.

Samadel põhjustel ja tähtaegadel võib lahutamist nõuda ka abikaasa, kes pärast abiellu astumist teada saab, et teine abikaasa on enne abiellu astumist, kuid pärast nende kihlust, olnud kellegi teiseuga sugulises ühenduses."

---

16) Tsiviilseadustiku 1939.a. eelnõu § 295.

Abielurikkumise (adulterium) all tuleb mõista ühe abikaasa sugulist läbikäimist võõraga, s.o. mitte oma mehe või naisega. Niisugune seisukoht abielurikkumise mõiste selgitamisel selgub ka sama paragrahvi kolmandast lõikest, kus expressis verbis on väljendatud lahutamise põhjusena "suguline ühendus" ühe kihlatu poolt "kellegi teisega". On ju tõsi, et siin seaduseandja ei saanudki lahutamise põhjust teisiti väljendada - kuidas saaks rääkida abielurikkumisest seal, kus abielu veel polegi olemas. Abieluseaduse vastuvõtmise ajal kehtinud Nuhtluse Seaduse § 1685 fikseeris abielurikkumist sama mõistega. Kuigi Kriminaalseadustikus puudub NS § 1685-le vastav süütegu, on kohtupraktis siiski püsima jäänud abielurikkumise mõiste juurde nii, nagu eespool öeldud. Sama mõistavad abielurikkumise all ka välismaised kohtud, ilma et nende tsiviilseadustikes enestes oleks täpset määritelu.¹⁷⁾

---

17) E. Ein, Kolm Riigikohtu otsust abielulahutuse asjades. Juriidiline ajakiri "Õigus" 1936.a. nr. 5, Tartu, 1936. lk. 236.

Otseseid tõendusi abielurikkumise kohta leidub harva, ja seepärast tuleb kohtuil enamasti abielurikkumisse puutuvate asjaolude otsustamisel arvestada kaudsete tõenditega. Suguline akt ei toimu ju harilikult mitte pealtnägijate silme all - seega ei saa tõestada abielurikkumist ka mitte alati pealtnägemise faktiga. Samuti eitavad abielurikkumist nii abielurikkuja ise kui ka tema partner, kuna on ju arusaadav, et isik eitab temale häbistavat tööka. Tavaliselt on abielurikkumine tõestatud ühe abikaasa ja kolmanda isiku tabamisel niisuguses olekus, mis vähematki kahtlust ei jäta, et inkrimineeriv fakt on toimunud. Andmed aga, mis ainult võivad luua oletuse abielurikkumise kohta, pole veel kuigi kindlad tõendused, et abielurikkumine, resp. suguline akt ka tegelikult on toimunud. Niisugune abielurikkumise oletamine (adulterium praesumptum) on ilmne Abieluseaduse laiendav tõlgendamine, mis võib ühtlasi kompromiteerivaks osutada kolmandale isikule, keda kahtlustatakse abielurikkumises partneriks olemises.

Abielulahutus ei ole võimaldatud, kui teine abi-
kaasa abielurikkujale andeks andis. Andestamine, kui
positiivne fakt, peab ka tõestatud olema täiesti posi-
tiivsel kujul. Onus probandi lasub abielurikkujal, kes
peab tõestama andestamist, et sellega ära võtta nõude
alust. Tavaliselt ei järgne andestamise puhul abielu
lahutuse nõudmist kohtu teel, kuid andestamine võib
esmakordselt esineda ka alles protsessi vältel. Prot-
sessi kestel asetleidnud andestamine võtab samuti abi-
elurikkumise põhjal esitatud abielulahutuse nõudelt
aluse, nagu andestamine enne nõude tõstmist. Siin ei
saa kinni pidada põhimõttest, et kohtuasi tuleb otsus-
tada seisukorras, nagu poolte vahekord oli nõude sisse-
andmisel. Andestamine võrdub vastavast nõude alusest
loobumisega ja nõude alusest loobumine tähendab lahti-
ütlemist nõudeõigusest, mis võib sündida ka alles pä-
rast nõude tõstmist.

Kerkib üles veel võrdlemisi vaieldav küsimus vas-
tastikuse süü tasenduse (compensatio) võimaluse kohta
abielurikkumise korral. Mõned õigusteadlased pooldavad

jaatavat vastust - Vene vaimulikkude kohtute praksises kehtis vaade, et abikaasa ei saa nõuda abielulahutust abielurikkumise alusel, kui ta ka ise on süüdi abielu-truuduse murdmises. Niisugusel vaatel ei ole ei juriidilist ega moraalset alust, sest mõlemapoolne abielurikkumine hävitab veel suuremal määral abielu pühadust kui seda ühe abikaasa abielurikkumine.¹⁸⁾ Samale seisukohale on asunud ka meie seadusandlus ja kohtupraksis. Kehtiva Abieluseaduse järgi pole võimalik vastastikune süü kompenseerimine, küll aga mõistab kohus niisugusel juhul mõlemad pooled abielulahutamises süüdi.

Abieluseaduse § 22 ütleb: "Kui üks abikaasadest on teise kuritahtlikult maha jätnud või teadmata kuhu ära läinud ega ilmu oma perekonna juurde tagasi, ilma et tal äraolemiseks mõjuvaid põhjusi oleks, siis võib mahajäetu, kui äraolemine on kestnud vähemalt üks aasta, nõuda lahutamist."

---

18) I. Tjutrjumov, Perekond Tsiviilseadustiku eelnõu järgi. Juriidiline ajakiri "Õigus" 1936.a. nr. 1, Tartu, 1936, lk. 15.

Ühetaoliseks kuritahtliku mahajätmisega loeb seadus: 1) naise keeldumist mehele uude elukohta järgnemast ilma mõjuva põhjusega; 2) mehe keeldumist elukohta vahetamisel naist kaasa võtmast ilma mõjuva põhjusega ja 3) kui üks abielupool sunnib teist lahus elama.

Abielu lahutamise põhjuseks ja ühtlasi süüks arvamise eelduseks on siin seaduses expressis verbis väljendatud kuritahtlikkus ja mõjuvate põhjuste puudumine lahuselamisel.

Edasi leiame samast paragrahvist selgituseks, et enne abielulahutuse nõudmise tõstmist, igatahes aga mitte varem kui pärast üheksakuulist äraolekut, peab mahajäetud abikaasa seda kohut, kellele nõudeasi allub, paluma äraolijat välja kutsuda, tarbekorral kuulutuse läbi, ette pannes temale kolme kuu jooksul perekonna alalisse elukohta tagasi tulla.

Abielulahutuse nõudmist võib tõsta ainult pärast selle tähtaja möödumist.

See väljakutse on seaduse mõtte järgi vaid eeltoiming, mis võib õigustada palujat hiljem, kui ära-

oliija pole perekonna alatisse elukohta tagasi ilmu-
nud, tõstma abielulahutuse nõuet äraoliija vastu.¹⁹⁾

Kui aga äraoliija kohtu kutsel küll ilmus oma perekonna juurde, kuid uuesti oma abikaasa kuritahtlikult maha jättis või teadmata kuhu ära läks ja see teistkordne äraolemine kestis juba vähemalt üks kuu, siis võib mahajäetu esineda lahutamise nõudega ilma uue kutsetoimetuseta.

Äraoliija abikaasa väljakutsumiseks perekonna alalise elukohta käesolev paragrahv ei näe ette paluja kohustust oma palve õigustamiseks esitada sellekohaseid tõendusi, et äraoliija on tegelikult äraolijaks ka käesoleva paragrahvi mõttes. Tegelikult on niisugune väljakutsumine ainult vormiline eeltoiming, millele alles hiljem järgneb abielulahutuse nõude esitamine ja sisuline otsustamine koos tõendite esitamise ja läbikaalumise-ga. Äraoliija peab tõendama, et äraolemine pole mitte kuritahtlik mahajätmine, vaid et see on

---

19) A. Peep, Abieluseadus Riigikohtu tsiviilosakonna seletustega, Tallinn, 1937, lk. 14.

tingitud näiteks just tema häiritud hingelisest seisukorrast nõudja julma ümberkäimise tagajärjel.

Kuna käesoleva paragrahvi järgi abielu lahutamise objektiivseks momendiks on lahuselamine, resp. äraolemine, mis peab kestnud olema teatava ajavahemiku, siis on nõudjal võimalik protsessi kestel üle minna ka käesolevalt paragrahvilt järgmisele - kokkuleppimatust käsitlevale paragrahvile, ilma et siin esineks sisulist nõudealuse muutmist.

Niihästi Abieluseaduse § 22 kui ka § 23 rajanevad mõlemad sellel ühisel momendil, et võimaldavad abielulahutust lahuselu pärast, kusjuures: a) § 22 korral peab tõendatud olema ühe poole pahatahtlikkus lahuselu tekkimisel, mistõttu võimaldatakse ka selle poole süüdlaseks tunnistamist kõigi seaduses ettenähtud tagajärgedega ning selle paragrahvi põhjal esitatud nõue osutub kostja seisukohast vaadates seega raskemaks, kuna b) § 23 põhjal ei nõuta, et peaks tõendatud olema lahuselu puhul ühe poole süü, vaid jätkub, kui tõendatakse poolte vastastikune

kokkuleppimatus, milles ühte ega teist poolt ei saa eriti süüdlaseks pidada, vaid mis on tingitud pooltest sõltumatult kooskõla puudumisest abielus, vaadete ja maitsete lahkuminekust ja üldse üksteisest võõrdumisest. Seega Abieluseaduse § 23 põhjal ettenähtud nõue on kostjale kergem - teda ei ähvarda süüdlaseks jäämine - ja teiseks, kuna mõlemal juhul on abielu lahutamist võimaldavaks objektiivseks momentiks ikkagi eeskätt lahuselamine - siis ei saa keelatuks pidada, kui muude eeltingimuste tõendamisel osutub, et tegemist on kergema juhuga, üleminekut Abieluseaduse § 22-lt sama seaduse § 23-le, sest sellega sisuliselt vähendatakse, mitte aga ei muudeta nõudmist. Küll aga ei saa lubatuks pidada vastupidist võimalust, s. o. üleminekut Abieluseaduse § 23-lt § 22-le, sest siis oleks tegemist nõude suurendamisega.

Abieluseaduse § 25 p. 1 ütleb: "Abikaasa võib lahutamist nõuda, kui teine abikaasa tahtlikult, vastu nõudja tahtmist takistab sigitamist."

Abielu eesmärk on ühendada meest ja naist abieluliseks kooseluks, vastastikuseks toetamiseks ja perekonna loomiseks. Seega - laste sünnitamine ja kasvatamine moodustab ühe olulisema osa abielu põhimõttest. Tahtlik sigitamise takistamine, pealegi vastu teise abikaasa tahtmist, pole mitte ainult abielu peaeesmärgist kõrvalehoidumine, vaid ta omab ka olulise tähtsuse riigi sotsiaalpoliitiliselt seisukohalt. Riik, olles huvitatud, et tema rahvaarv mitte ei väheneks, vaid vastupidi, näitaks tõusvat tendentsi, peab oma seadusandluse teel võimaldama lõpetada niisugune abielu ühe abikaasa nõudel, kus teine abikaasa tahtlikult hoidub kõrvale laste sünnitamisest.

Sigitamist võidakse takistada mitte ainult vastavate vahendite või võtete tarvitamisega sugulisel kokkuelamisel, vaid ka viimasest pidevalt hoidumisega, mispärast ka see võib moodustada käesolevas paragrahvis ettenähtud lahutuse põhjuse.²⁰⁾ Olulise

---

20) Peep, op. cit., lk. 20.

tähtsuse lahutamise põhjuseks ja süü esilekerkimiseks omab siin tahtluse moment. Ei saa tunnistada süüdlaseks käesoleva paragrahvi mõttes abikaasat, kes takistab sigitamist või hoidub kõrvale sugulisest kokkuelamisest tervislikel põhjusil, või oma ea poolest - rauganõtruse tõttu - ei ole selleks suuteline. Abielu lahutamist, eriti aga süüdlaseks tunnistamist ei tohiks kohus mingil juhul otsustada, ilma et ärakuulaks arstide-ekspertide arvamuse igal üksikjuhtumil sigitamise takistamise põhjuste kohta.

Abieluseaduse § 27 ütleb: "Abikaasa võib nõuda lahutamist, kui teine abikaasa on andunud liigjoomisele, pillamisele, kiimalusele või elab üleüldse kõlbatut elu, või kui tema juures on ilmsiks tulnud loomuvastased pahed."

Käesolevas paragrahvis toodud lahutuse põhjuste koosseis sisaldab eneses ühe abikaasa mitmesuguseid süülisi toiminguid, mis mõjuvad hävitavalt abielulisele kooselule ja seega ühtlasi ka abielu olemasolule.

Liigjoomise all tuleb mõista niivõrd rohket ja pidevat alkoholitarnitamist, mis teeb võimatuks ja väljakannatamatuks abielulise kooselamise jätkamise. Pealegi mõjub liigjoomine lastesse demoraliseerivalt, andes juba sellega küllaldase põhjuse abielu lahutamiseks - on ju riik esmajoonel huvitatud, et järeltulevsugu oleks terve nii moraalselt kui füüsiliselt.

Sama olukord esineb ka käesoleva paragrahvi teiste põhjuste juures. Kohus, asja sisuliselt otsustades, peab igal antud üksikjuhtumil kaaluma, kui võrd põhjendatud on esitatud lahutamise põhjused, ja kui võrd laostavalt need mõjuvad abielulisele kooselule.

Pillajaks tunnustamine tavaliselt toimub kohtuotsusega, kusjuures üheaegselt seatakse sisse ka pillaja varanduse üle hoolekanne. Kerkib üles küsimus, kas on võimalik pillajal vabaneda abielu lahutamisest käesoleva paragrahvi järgi, kui tema pillajaks tunnustamine leidis aset rohkem kui kümme aastat enne lahutuse nõude avaldamist. Siin tuleb esmalt silmas pidada, et Abieluseadus on eriseadus ja sellepärast ei tule

selle seaduse normide kohaldamisel tarvitusele võtta täiendavalt BES-e norme, vaid Abieluseadust tuleb tõlgendada sama seaduses väljendatud normide põhjal. Sellepärast ei saa käesolevas paragrahvis kohaldada neid aegumise norme, mis on avaldatud Balti Eraõiguses.

Minnes aga küsimuse juurde Abieluseaduse järgi, tuleb kõigepealt märkida, et Abieluseaduses ei ole ettenähtud, et abielulahutuseks käesoleva paragrahvi järgi oleks mingisugune tähtaeg ja et paragrahvis nimetatud põhjustel avaldatavad nõuded võiks mingisuguse tähtaja jooksul aeguda. Abieluseaduses on loendatud need põhjused, millede alustel avaldatud nõuded võivad aeguda. Need juhtumid on märgitud Abieluseaduse § 21-ses ja § 28-as ning laiendavalt neid juhtumeid käsitleda ei ole õiguslikku alust.

Siinjuures tuleb veel silmas pidada, et mõisted liigjoomine ja pillamine väljendavad isiku pidevat seisukorda ja siin ei saa selle seisukorra algust ega lõppu täpselt fikseerida. Kui kohus tunnustas ühe abikaasa pillajaks, siis sellega ei saa üldse

kui faktiga arvestada, millest võiks arvama hakata aegumist abielulahutuses pillamise pärast. Ei saa oletada, et pillajaks tunnustamisega pillamise iseloom teatava aja jooksul iseendast kaob ja inimene normaalseks muutub. Kui kostja ei taha pillajaks tunnustamisega arvestada kui abielulahutuse põhjusega, siis ta peab tõendama, et pillajaks-tunnustav kohtuotsus on tühistatud ja oma kehtivuse kaotanud.

Kui üks abikaasadest on teadlikult abiellunud varem kohtulikult pillajaks-tunnustatuga ja temaga abielulist kooselu jätkab pikema aja jooksul, siis käsitledes seaduse analoogiat, tekib eeldus lugeda seda olukorda võrdseks andestamisega. Kui sama abikaasa hiljem esineb kohtus abielulahutuse nõudega, siis peab kohus antud üksikjuhtumil, kõiki asjaolusid kaaludes, otsustama oma sisetunde järgi. Arvestama peab erinevaid asjaolusid ja olukordi, mis olid abielusõlmimise ja lahutusnõude esitamise momentidel. Kohus võib lahutusnõude jätta tagajärjeta, põhjendades oma otsust andestamisega, kuid võib ka abielu

lahutada, kui asjaoludest selgub, et pillavus on süvenenud ja muudab edaspidise kooselamise võimatuks.

Hoolekande sisseseadmine pillaja varanduse üle, mille tõttu viimane ei saa üldse oma vara raisata, ei vähenda nõudeõigust, mis väljendatud käesolevas paragrahvis. Tuleb arvestada sellega, et ühel abikaasal on tüütav ja haavav oma ülalpidamiseks toetust vastu võtta pillajaks tunnustatu varandusest selle hooldajate kaudu.

Abieluseaduse § 28 ütleb: "Abikaasa võib nõuda lahutamist, kui teine abikaasa:

- 1) kavatses temalt elu võtta või tervist rikkuda;
- 2) käib temaga julmalt ümber;
- 3) tahtlikult oma kohustust perekonna ülespidamises või tema eest hoolitsemises ei täida või väga hooletusse jätab;
- 4) teotab tema au;
- 5) katsub temalt vabadust võtta.

Nõudeõigus selle paragrahvi järgi kustub kuue kuu pärast, arvates päevast, mil lahutamise põhjus

nõudjale teatavaks sai, igal juhul aga viie aasta pärast peale lahutamise põhjuse tekkimist.

Andeksandmine võtab õiguse lahutamist nõuda."

Käesolev paragrahv sisaldab endas terve rea teotsemisi, mis on karistatavad kriminaalkohtulikult. Selleks, et nimetatud teotsemised oleks karistatavad, peavad nad sisaldama kõiki tarvilisi tingimusi kriminaalseadustiku üldalustel.

Abielulahutuse nõudeõiguseks vajalikud põhjused ei ühtu aga alati kriminaalkaristatavusega. Kriminaalseaduse järgi isegi ettevaatamatu tapmiskatse ja ettevaatamatu kehavigastuse tekitamine, resp. tervise rikkumine, on karistatav. Ei ole aga mõeldav, et niisugune ettevaatamatu tapmiskatse oleks põhjuseks ka abielu lahutamisele käesoleva paragrahvi põhjal. Samuti ei saa lugeda abikaasade iga omavahelist kokkupõrget, mis on tekkinud teatava meelteärrituse hoos, julmaks käitumiseks ega lahutuse põhjuseks, kuigi sama käitumine on kriminaalkohtulikult karistatud.

Abielulahutuse põhjuseks võib olla ühe abikaasa

tige ja hoolimatu iseloom, mis väljendatult üksikjuhtumitel võib muuta abielulise kooselu võimatuks, muutudes isegi teisele abikaasale eluohtlikuks. Nii arstistunnistuse põhjal fikseeritud muhud, kriimustused, muljutused, mis üks abikaasa teisele on teinud, tuleb lugeda julma ja toore kohtlemise tagajärjeks, olgugi et see on ainult üksikjuhtum.

Üldiselt peab mainima, et kohus, arutades abielulahutuse nõuet, on õigustatud ja isegi kohustatud oma sisetunde järgi kaaluma asjaolusid, mis üks pool lahutamise põhjustena esitanud. Kohus pole seejuures seotud ainult poolte poolt esitatud tõenditega, vaid peab juhul, kui üks abikaasadest taotleb lahutamist käesolevas paragrahvis ettenähtud põhjustel, järele kaaluma, mis asjaoludel antud käitumine on toimunud - kas ehk lahutamist nõudev abikaasa ise pole seda põhjustanud oma kohtlemisega. Juhul, kui kohus leiab, et põhjus lahutamiseks oli välja kutsutud nõudja poole kõlvatust elust või halvast kohtlemisest, mis põhjustas teise poole hingelise tasakaalu kaotuse, siis ei

saa ta seda kostjale süüks panna ega abielu lahutamise aluseks võtta. Ei saa niisugusel juhul arvestada ka süü kompenseerimist. Ühe abikaasa süü ei kata teise abikaasa süüd, vaid annab neile mõlemale seaduses ettenähtud kaitseõiguse - kas karistamine kriminaalkohtulik korras või abielu lahutamine; kehtiv Abieluseadus ei tunne süü kompenseerimist.

BES § 9 mõtte kohaselt on mees kohustatud oma naisele ülalpidamist andma, sõltumata sellest, kas naine on varandusega või varanduseta. Niisugune kohustus ei lõpe ka siis mitte, kui abikaasad on asunud lahus elama, välja arvatud juhtum, kus lahuselamises on naine ise süüdi. Seega mehe poolt oma kohustuse tahtlik mittetäitmine annab naisele nõudeõiguse abielu lahutamiseks koos mehe süüdlaseks mõistmisega kõigi seaduses ettenähtud tagajärgedega.

Abieluseaduse § 29 ütleb: "Abikaasa võib nõuda lahutust, kui teine abikaasa on kohtu poolt mõistetud kinnipidamisele vangiroodus või parandusmajas, või veel raskemate karistuste kandmisele, samuti ka kinni

pidamisele türmis varguse, kelmuse, võõra vara omastamise või raiskamise eest."

Käesoleva paragrahvi mõtte seisab selles, et juhul, kui üks abikaasa on karistatud mõne raskema kuriteo eest pikemaajalise vangistusega (endine vangirood) või veel raskema karistusega, samuti vangistusega varguse, kelmuse või võõra vara omastamise eest, siis selline karistus kompromiteerib teist abikaasat, võttes temalt ausa ja korraliku inimese nime. See karistus võib purustada korraliku ja rahuliku perekonnaelu eeldused. Karistatu abikaasal võib osutada raskeks ja vastikuks koos elada inimesega, kes on sattunud karistatud isikute nimekirja. Seepärast ei saaks sellistel juhtudel keelata teisele abikaasale lahutust ja teda sundida koos elama isikuga, kelle kuritegelised eluviisid oleksid talle talumatud.

Tuleb arvestada seda, et Abieluseadus on eriseadus, mispärast selles leiduvaid norme ei saa laiendavalt tõlgendada. Seepärast ei või mainitud seaduse käesoleva paragrahvi järgi lahutamise põhjuseks olla

kohtu poolt süüdi mõistmine kuriteos, mis pole loetletud selles paragrahvis, ega ka mitte karistuse määramine, mis ei vasta siin nimetatud karistusele.

Algmomendiks, millal abikaasa võib käesoleva paragrahvi põhjal lahutust nõuda, osutub kohtuotsuse seadusjärgustumise moment, sest sellest momendist tekiavad õieti kõik tagajärjed, mis on seoses kohtuotsuse täitmisega. Ei saa asuda seisukohale, nagu võiks palvet abielu lahutamiseks esitada alles siis, kui kaebealune karistuse kandmisest vabaneb, sest siis võiks kujuneda hoopis ebaloogiline seisund: kui üks abikaasa on eluaegsele sunnitööle mõistetud, siis süütu abikaasa ei saaks üldse nõuda lahutust, samuti peaks pikemaks ajaks vanglasse mõistetud kurjategija abikaasa kauem ootama lahutuse võimalust, kui näiteks väikese karistusega nuheldud varga abikaasa.²¹⁾

Edasi tekib küsimus, kas see nõudeõigus võib mõningail asjaoludel kustuda, samuti aeguda. Käesolev

---

21) Riigikohtu 1937. a. otsused. Juriidilise ajakirja "Õiguse" lisa, Tartu, 1937, lk. 79-80.

paragrahv ei anna sellele küsimusele otsest vastust, kuid käsitades seaduse analoogiat ning arvestades, et sama seaduse § 21 ja § 28 näevad ette andestamist teise abikaasa poolt teatud lahutust põhjendavate asjaolude kohta, ei saaks olla kahtlust, et ka sel juhul, kui abikaasa on teisele tema kuriteo ja sellele järgnenud karistuse tõsiselt andestanud, õigus abielu lahutamiseks seeläbi kustub. Samuti tekib andestamise eeldus juhul, kui süütu abikaasa, olles teadlik teise abikaasa kohtuliku karistuse üle, sellest hoolimata jätkab abielulist kooselu oma abikaasaga pikema aja jooksul.

Mis puutub nõudeõiguse aegumisse, siis kuna käesolevas paragrahvis pole lühemat aegumistähtaega ette nähtud, tuleb rakendada üldaegumistähtaega - kümme aastat, mida tuleb arvestada momendist, millal kohtuotsus astus seadusjõusse.

Käsitledes tingimisi süüdlaseks mõistmist ja sellele järgnevat nõudeõigust abielulahutamisele käesoleva paragrahvi põhjal, näeme et kohus peab igal

antud üksikjuhtumil, kõiki asjaolusid kaaludes, otsustama oma sisetunde järgi. Üldiselt tingimisi süüdimõistev otsus, kui süüalune temale kohtu poolt määratud katseaja jooksul pole toime pannud uusi süütegusid, kustub täielikult, s. o. süüalune ei vabane mitte ainult karistusest, vaid ka süüst.

Kui veel arvestada, et tingimisi karistus määratakse ainult vähemate süütegude eest, eeldusel, et isik on enne süüteo kordasaatmist elanud ausat elu, siis Abieluseaduse üldmõtte järgi ei saaks pidada küllalt õigeks ning loogiliseks, kui abielu lahutamise põhjuseks lugeda ühe abikaasa tingimisi karistamist.²²⁾

Kuid ei ole ka Abieluseaduse põhimõtte vastu, kui ühe abikaasa vangimajaga karistamine kriminaalkohtu poolt, kuigi tingimisi, annab teisele abikaasale lahutamiseks põhjuse. Kui sama Abieluseadus näeb ette auteotamist abielu lahutamise põhjusena, võib selleks põhjuseks olla ka üht abikaasat häbis-

---

22) Peep, op. cit., lk. 25-26.

tav teise poolt toime pandud vargus, mille eest viimane mõisteti vangis, olgugi tingimisi. Niisugune erinev seisukoht sama paragrahvi tõlgendamisel on tingitud igal konkreetsel juhul erinevatest asjaoludest, milliseid kohus peab arvestama otsuse tegemisel.

vahekorraldusse, mille on nende aluseks raskem kull
aegsaks ja eetiliseks tegurid, kuna seadusandlus
puudutab neid riiki. Abikassade varanduslikud vahe-
korrad kahtlikes olukordades on korraldatud aga väga eri-
nevalt, mida on põhjendatud seisukohtade ja muu-
suguste alused. Mis puutub aga abikassade laste-õigusesse,
selle on kohtupraktikal abielu lahutamisel tulnud selle
küsimusega kõige raskem tegeleda, ja ei ootata üldis-
selt selle küsimuse lähenemise eraldi.

Laste-õigused perekonnas. Abielusessioon § 83

õiguse: "Laste seaduse abielu lahutamisel korraldatakse
kõneleuva seaduse § 19 järgi", kujuvõttes nimetatud
paragrahvis on öeldud: "Ühel ajal abielu maksvustaks
tunnustamisega korraldatakse kohus ka laste seaduse, mis-
raha, kumma abikassa juurde need jäävad; selle juures

IV Süülise abielulahutuse tagajärjed.

Abielu, ühendades igakülgsest meest ja naist, mõjustab loomulikult ka nende isiklikke ja varanduslikke suhteid. Mis puutub abikaasade isiklikkudesse vahekordadesse, siis on nende aluseks rohkem küll moraalsed ja eetilised tegurid, kuna seadusandlus puudutab neid vähe. Abikaasade varanduslikud vahekorrad kehtivas õiguses on korraldatud aga väga erinevalt, mida on põhjustanud seisuslikud ja maa-alalised alused. Mis puutub aga abikaasade laste-õigusesse, siis on kohtupraktiselt abielu lahutamisel tulnud selle küsimusega kõige rohkem tegeleda ja ei osutuks ülearuseks selle küsimuse lähem käsitlemine eraldi.

Laste-õiguslikud tagajärjed. Abieluseaduse § 33 ütleb: "Laste saatuse abielu lahutamisel korraldatakse käesoleva seaduse § 19 järgi", kusjuures nimetatud paragrahvis on öeldud: "Ühel ajal abielu maksvuseta tunnustamisega korraldab kohus ka laste saatuse, määrates, kumma abikaasa juurde nad jäävad; sellejuures

võtab kohus arvesse abikaasade omavahelist kokkulepet, kui see saavutatud, kuid peab silmas siiski ainult laste huvisid ja paneb võimalikult tähele ka laste eneste soove, kui nad on juba meelemõistuslikes eas".

Varem korraldas kehtiv õigus - BES § 200 - laste-õiguslikku vahekorda abielu lahutamisel, määrates, et abielu lahutamise korral ühe poole süü puhul peab lapsi toitma ja kasvatama teine pool. Abieluseaduse kehtima hakkamisega on see norm kehtivuse kaotanud. Kohus ex officio peab abielu lahutamisel lahendama ka laste edaspidise saatuse ja on kohustatud siinjuures pidama silmas esmajoones laste huvisid, mitte aga ainult süülisust abielu lahutamise põhjusena. Kohus peab arvestama, kumma vanema juures on lapse korralik kasvatus rohkem kindlustatud, kuid peab arvestama ka laste eneste soove, kui nad on juba meelemõistuslikes eas.

Tsiviilkohtupidamise seaduse vastavast normist teame, et kohus võib tunnistajana üle kuulata lapsi, kes on üle seitsme aasta vanad. Seega tuleks laste

meelemõistuslikku iga lugema hakata seitsmendast eluaastast, mis ajast alates kohus on kohustatud tähelepanema laste soove, kumma vanema juurde nad soovivad elama jääda.

Ka adoptiivlapse eest hoolitsemine kuulub samadel alustel kohtu lahendamisele, kuna vanemad, lapse adopteerimisega, on ta võtnud oma ühisesse majapidamisse, siis nad on kohustatud tema eest samuti hoolitsema kui oma lihase lapse eest, ka pärast ühise majapidamise, resp. abielu, lõppemist.

Laste huvide eest hoolitsemisel ja lapse määramisel selle vanema juurde, kumma juures tema kasvatus on rohkem kindlustatud, saab kohus loomulikult arvestada seda olukorda, mis on olemas abielulahutamise momendil. Kuid hiljem võivad asjaolud muutuda. Võib juhtuda, et selle vanema eluviisid, majanduslik olukord jne., kelle juurde laps jäetud, muutuvad koguni teissugusteks kui need olid abielulahutuse ajal, ning selle tagajärjel lapse korralik kasvatus, normaalne kehaline ning vaimline areng pole selle vanema juures

mitte enam sel määral kindlustatud kui see oli abielu-
lahutuse ajal, millal kohus korraldas lapse saatust.
Samal ajal võib aga teise vanema seisukord lapse korra-
liku kasvatamise mõttes muutunud olla paremuse poole.
Sellise olukorra juures pole kohus takistatud ühe abi-
kaasa palvel ümber korraldama lapse kasvatuse küsimust
lapse huvide seisukohalt, nimelt võtma last ära ühe
vanema juurest ja andma tema kasvatada teise vanema
juurde.²³⁾

Isikuõiguslikud tagajärjed. Abiellumisega ühenda-
takse mees ja naine abielulisse koosellu, kusjuures
nende ühiseks perekonnanimeks on mehe perekonnanimi.
Abielu lahutamisel hoiab naine alal mehe perekonna-
nime, kui ta ise ei soovi tagasi oma endist perekonna-
nime. Kui aga naine tunnistatakse lahutamises süüdlä-
seks pooleks, siis võib kohus mehe palvel naiselt mehe
perekonnanime ära võtta ja temale tagasi anda endise,
vallaspõlve nime.

23) Peep, op. cit., lk. 11.

Mis puutub abielusõlmimisele järgnevale kooselamisele, siis on enesestmõistetav, et abielu lahutamisega see kooselu katkeb, ilma et siin üles kerkiks ühe või teise poole süülisus.

BES § 9 mõtte kohaselt on mees kohustatud naisele ülalpidamist andma, vastavalt tema seisukohale ja jõukusele. Kui naine mehe süü pärast on sunnitud ühisest majapidamisest lahkuma, siis on tal õigus nõuda mehelt kohast ülalpidamist - provisooriumi. Niisugune provisoorium määratakse tavaliselt korduvate rahaliste summade näol. Kui naine elab aga laitusväärset elu, siis muutub ta ülalpidamise kõlbmatuks ja ülalpidamise kohustus langeb ära. Samuti langeb see ära ka naise uuesti abiellumisel.

Kehtiva õiguse üldmõtte kohaselt võib samalaadi ülalpidamise kohustus langeda ka naisele mehe suhtes, kui naine on süüdi abielu lahutamises, kuna seaduses on sõnaselgelt väljendatud abikaasade vastastikune toetamine. Kohtupraktises esineb see juhus aga harva, kuna tavaliselt vabaneb siin mees ülalpidamise kohustusest.

Varaõiguslikud tagajärjed. Abikaasade varavahekorrad on kehtivas õiguses korraldatud mitmete varasüsteemide näol. Peale selle on abikaasadel võimalik korraldada oma varavahekordi ka abielulepinguga. Abielu lõppemisel kuuluvad varandusosad tagasiandmisele sellele abikaasale, kes nad abiellu on toonud, vastavalt igas varasüsteemis ettenähtud korra alusel. Ei ole olulist tähtsust asjaolul, kas üks või teine abikaasa on lahutamises süüdi või mitte.

O s u n d a t u d t e o s e d.

- Bertenson, L., Fizitšeskije povodõ k prekraštšeniju bratšnago sojuza. Petrograd, 1917.
- Bukovski, V., Svod graždanskikh uzakonenii gubernii pribaltiiskih (I), Riga, 1914.
- Dernburg, H., Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens. Bd. IV, Halle a.S., 1903.
- Dernburg, H., Pandekten, Bd. III: Familien- und Erbrecht. Berlin, 1897.
- Goihberg, A., Znatšenije polovogo bezilija v graždanskom prav. Priloženije k sotš. d-ra L. Jakobzona. Petrograd, 1922.
- Peep, A., Abieluseadus Riigikohtu tsiviilosakonna seletustega. Tallinn, 1937.
- Plato, De legibus, IV, 720, E. sq. Kliiniase ja Ateenlase kõnelusest.
- Sergejevitš, V., Lektsii i izsledovanija po drevnei istorii russkago prava. SPB, 1903.
- Sokolov, I., O povodah k rasvodu v Vizantii s polovinõ IX do polovinõ XV veka. SPB, 1911.
- Tagantsev, N., Ugolovnie uloženie 22 marta 1903. g. Riga, 1922.
- Tsiviilseadustiku 1939. a. eelnõu seletuskirjaga.
- Windscheid, B., Lehrbuch des Pandektenrechts. Bd. III, Frankfurt a. M., 1906.
- IX Õigusteadlaste Päeva protokollid. Juriidilise ajakirja "Õiguse" erilisa, Tartu, 1930.

"Õigus", juriidiline ajakiri, Tartu.

Ein, E., Kolm Riigikohtu otsust abielulahutuse
asjades. "Õigus" 1936.a. nr. 5, Tartu, 1936.

Ronay, F., Ungari abieluseose õigus, abikaasade
isiklikud vahekorrad ja lasteõigus. "Õigus"
1938.a. nr. 7, Tartu, 1938.

Tjutrjumov, I., Perekond Tsiviilseadustiku eelnõu
järgi. "Õigus" 1936.a. nr. 1, Tartu, 1936.

Kriminaalseadustik, Saarmann - Matto kommenteeritud
väljaanne, Tallinn, 1937.